

Régi színészek

A magyar színészet multjának történetéből,

Irtá: Váradi Antal

A Nemzeti Színház történetének megírása még mindig várat magára. A leghivatottabb lett volna erre a nagy munkára Szigligeti Ede, aki ott állott a Nemzeti Színház bölcsőjénél, végigélte első harcait, családásait, diadalait. Ő segített megalkotni a reportoiret, ő látta el munkákkal, megteremtette a népszínművet, első tragédiáit a régi Nemzeti Színház publikuma tapsolta, első vigjátékain az kacagott és az idegen ajku pesti közönséget először is az ő népszínművei csalogatták a színházba. Bodenburg Lina, Némethény Eötvös Boreza, De Caux Mimi, aztán Blaháné az ő népszínműveinek Borezáit és Marcsáit tették népszerűekké a Nemzeti Színpadon. Szép kor volt az, a magyar színészet, színművészet hajnala, a magyar színművészet első virágzása, melyet a régi kassaiak, miskolciak, erdélyiek, a vidék ide özönlő ifjai és leányai szenteltek meg. Aztán az első nagy nevek. Még a Déryné alkonypírja ragyog a magyar színművészetben s az Egressy Gábor hajnalhasadása. Ez a kor a régi nagyság és Szigligeti kora.

A másik hivatott történésze a Nemzeti Színháznak Paulay Ede lett volna, ha terhes munkája, a rendezés az igazgatás és darabfordítás közepette nem foglalta el egész idejét. De az eszme készen volt agyában, sokszor beszélgettünk róla. Mikor a Kisfaludy-társaságba való beválasztásáról volt szó, öreg akadémikusok mindig azt emlegették, hogy az akadémiába pedig azon a réven fog bejutni, hogy a Szigeti József kollegája lehessen, ha megírja a Nemzeti Színház történetét.

Nem írhatta meg. A Nemzeti Színház története még vár és várni fog nagyon sokáig. Az alatt irtuk, kerestük, kutattuk a köveket, téglákat, régi előadások színlapjait, közte a Kelemen-féle első előadást.

A 17-ik századig magyar színi előadásnak nyoma nincsen.

Van azonban a 17-ik század körül pár drá-

mánk, amelyeket nem lehet iskolai drámáknak nevezni. Ilyen a Balassai Menyhért áruhatása, az Actio curiosa, meg „A bor, majd a viznek dicséreti.” Balassai Menyhért áruhatása dramatizált szatira, hogy előadták volna: nyoma nincsen. A szerző azt írta az előszóban a kiadással, hogy „nem türhetem, hogy ki ne nyomatnám, es mindenecneoc tutára ne adnám.” Az Actio curiosa durva, goromba élcekkel és furcsaságokkal tarkított cselekmény nélküli példabeszéd-gyűjtemény. Gaude uram kuruc kifejezésekkel fűszerezett dialogusok gyűjteménye. Asszonyok elé nem való.

„A bor, majd a viznek dicséreti” szint ilyen tábori mulatságra szánt játék, amivel mindent elmondunk. Katonahumor.

Kertbeny egynemely kétes hitelességű adat alapján azt állítja, hogy „igen sokkal Shakespeare előtt volt — bár nagyrészt külföldiek által mivel — színház-életünk.” Hivatkozik a Mátyás korabeli olasz színészekre, holott Volturino püspök csakis a Mátyás *enek-harát* dicséri. Zsámboki krónikás azt írja, hogy a török azért izent hadat II. Lajosnak, mert az udvar „egészen elmerült a színjátékok gyönyöreibe.” Ezt Zsámboki ötven esztendővel később írja, tehát ép oly kevéssé adhatunk neki hitelt, mint Bessenyei állításának, aki azt mondja, hogy „már 1500-ban játszották Pesten Sophokles tragédiáját,” mert az állítás alaposágát megdönti az a tény, hogy a hivatkozott darab nem is Sophokles, hanem Hans Sachs darabja, de meg Pest akkor annyira szegény német fészek volt, hogy erről szó sem lehet.

II. Lipót aztán 1696-ban ad Felvinczy Györgynek egy többször leközlött engedelem-okmányt, melyben megengedi, hogy falukon, városokon sokadalmak alkalmával magyar és deák nyelven szindarabokat adhat elő. De hogy meg is tette volna, arra sehol sincsen adat. Már pedig valamelyik város vagy falu protokollumában csak volna nyoma.

Erdélyi hagyomány szerint azonban a házak kiugró héjja, az ugynevezett „hiu” alatt játszottak volna. Felvinczy azzal a megokolással kér színházi előadásokra szóló engedelmet, hogy tönkrement, eladósodott s ez uton kívánja

regressálni magát. Már csak ezért sem tartom valószínűnek, hogy sikerült volna a vállalkozás. Mindenesetre az tűnik ki belőle, hogy a színészet meg az adósság már akkor is közel jártak egymáshoz. Felvinczy különben darabokat is írt, Comico tragédia, A schola salernitana jó egészségről való könyve, A procuratoria dicsérete, Az erdélyi protonotaria dicsérete a természet próbája, melyek közül a Comico tragédiában, amely moralitás, a Liszti, majd Zrinyi-stanzákban írt versekhez az van csatolva, hogy: *ad notam* „Zengjenek a mezők...” ad notam: Tündérorzágról...” aminek nyomán Toldy azt hiszi, hogy vándor lantosok voltak az előadói. Bayer is azt hiszi, hogy 1790-ig magyar népeletről, magyar nemzeti characterből kifejlődő színészetünk nem volt. Mert darabok nélkül színészet nem képzelhető. Vagy éppen azok a darabok semmisültek volna meg, amelyekben a Garabonciás diák, a Mikulás, a Fajankó, mint állandó típusok szerepeltek volna, ad normám Arlechino, Spaviento, Gian-gurgulo, Gelsomino, mert ha voltak: ma is élniök kellene a népnél, de mindennek sehol semmi nyoma.

Az iskolai drámák egyre szaporodó száma, növekvő divatja arra volt jó, hogy mikor 1790-ben a magyar színjátszás kezdődött: nem volt szokatlan az eszme és már elkészített talaja volt a köztudalomban.

Sokszor tett a magyarok jó Istene érettünk csodát. Lám, mikor nem volt nyelvünk: megszületik Révay és egy emberöltő alatt megteremtí a történeti magyar nyelvtant. Utána, mint Minerva a Jupiter fejéből, előterem Kazinczy és megteremtí az irodalmi magyar nyelvet. Egy pár évtized pótolja évszázadok mulasztását. Aztán el vagyunk maradvá végkép iparban, kereskedésben, köztintzettekben, közlekedésben és európai eszmékben. A magyar gondviselés küldi közibénk Széchenyi Istvánt, aki egy emberöltő alatt utolérési velünk az előre rohanó Európát. Nem volt színészetünk? 1790 október 25-ikén előterem egy szintársulat és magyar nyelven szindarabot ad elő a várszínházban. Nem csoda ez? Jól mondotta Horváth Árpád barátomnak egy híres történet-

